

PŘÍSPĚVKY K TEOLOGII BOHOSLUŽBY

Hans-Peter Grosshans – Malte Dominik Krüger (Hg.), In der Gegenwart Gottes. Beiträge zur Theologie des Gottesdienstes, Frankfurt am Main: Hansisches Druck- und Verlagshaus GmbH, 2009, 370 stran.

Skupina patnácti autorů, seskupena volně kolem univerzity v Tübingen, spojena společným zájmem uchopit bohoslužbu teologicky v její substanci, tj. ne toliko jako „sekvenci ceremonií, jež musí být posuzována z hlediska působení“ (s. 11), a do značné míry spřízněna i věkem (jen dva z autorů překročili 50. rok věku) předkládá výtěžek svých rozhovorů na zvolené téma.

Problematiku teologie bohoslužby je možno utřídit podle několika různých hledisek a publikace se o to pokouší. Je možno uvážit přístup z jednotlivých tradic: židovské (Matthias Morgenstern), z tradice svobodných církví (Volker Spangenberg), tradice katolické (Markus Zimmermann), pravoslavné (Vasile Hristea). Je možno k problému přistoupit příkladem významných teologů: Tomáše Akvinského (Klaus Obenauer), Martina Luthera (Johanes F. Albrecht), Friedricha Schleiermachers (Claas Cordemann), Karla Bartha (Petr Gallus), Josepha Ratzingera (Malte Dominik Krüger). A konečně je možno prověřit jednotlivé liturgické kroky a součásti: hudbu (Stefan Morant, Jochen Arnold), bohoslužebný prostor (Julia Helmke), obrazy (Malte Dominik Krüger), požehnání (Jochen Arnold); sem patří i úvaha o novějších teoriích transsubstanciacie v ruském pravoslaví (Alexander Vasjutin) a závěrečná (polemická) úvaha o tom, proč bohoslužba není inscenací (Albrecht Haizmann).

V takto široce rozložené ploše není sice obtížné se vyznat, ale je velmi obtížné napsat o ní stručnou a srozumitelnou recenzi. Přinejmenším některé z uveřejněných statí by si zasloužily recenzi samostatnou. Postačí tedy jen několik stručných sondáží.

V pojednání o bohoslužbě židovské např. zaujme výklad o jejím současném vývoji, který je charakterizován tendencí ke standardizaci bohoslužebných textů a rituálů v neprospěch liberálních praktik a interpretací; tato tendence byla umožněna migračními procesy a etablováním státu Izrael – a také novými možnostmi komunikace mezi různými školami a skupinami. Naráží však zároveň na rostoucí vliv židovské mystiky, a to jak v křídle ortodoxním, tak i konzervativním a stejně i liberálním (s. 29n).

Příspěvkem k hermeneutice Písma je pojednání o bohoslužbě pravoslavné, nazvaným příznačně: „O zření Slova“. Pochopení Písma se zde uskutečňuje ve svátostném jednání, v eucharistické účasti na Kristu. Tím se nabízí jiná dimenze přístupu k Bibli jako „Písmu svatému“. To přestává být sbírkou textů, nýbrž v bohoslužbě se stává nástrojem komunikace mezi člověkem a Bohem, prostorem zakoušení Boha a setkání s ním (s. 82n).

Předností studie o teologii bohoslužby F. Schleiermachera je hlavně to, že její autor nevychází pouze z posmrtně vydané Schleiermacherovy „Praktické teologie“, jak je tomu ve standardní literatuře napořád, nýbrž sleduje kroky a posuny, které předcházely závěrečné podobě Schleiermacherovy teologie bohoslužby.

V souvislosti svého důkladného výkladu o teologii bohoslužby Karla Bartha odhaluje Petr Gallus nejasnost v eklesiologii basilejského teologa: Jak je možno chápat „formu existence“ Krista přítomného ve sboru věřících (ano existujícího *jako* sbor) ve vztahu k jeho pozemské, dějinné „formě existence“, aniž se uchýlíme do (Barthem odmítaného) názoru o „dvou Kristech“ (s. 167)? Zde, zdá se, zanechal Basilejský svým interpretům nedořešený problém.

Zajímavé je, že tématu hudby v bohoslužbě se věnují dva autoři zastupující dvě perspektivy. V katolické perspektivě (Stefan Morent) vystupuje problém „napětí mezi církví a uměním“, resp. hranic, jež církev může/musí uložit hudbě, aby byla služebnou složkou bohoslužby; lze tato kritéria odvodit z gregoriánského chorálu, aniž tím toto vzácné dědictví připravíme o podnětnost pro muzikální inovaci (s. 242n)? – Luterán J. Arnold naproti tomu svému přítakání k hudbě, která je „Božím darem člověku pro radost“ meze neklade; objevuje v ní četné potenciály – integrativní (koinónický), terapeutický (diakonický), kulturní, kritický (prorocký), extatický. Platí ovšem pravidlo kantora reformace Joh. Waltera: „Předně k chvále a poctě Boží, potom k užítku a poučení těla. Chybí-li to první, hrozí hudbě, že se stane modlářstvím. Chybí-li to druhé, je nebezpečí, že se uzavře do vnitrocírkevního ghetta, nelaskavě elitářská a neaktuálně muzeální.“ (s. 272)

Jako poslední sondu zmiňme zajímavou stať Alexandra Vasjutina, reprodukující debatu v Ruské pravoslavné církvi o eucharistii. Nauka o transsubstanciaci živlů pronikla do pravoslavné dogmatiky a ovládala ji po dlouhou dobu. Až v třicátých letech se proti ní kriticky postavila „pařížská škola“ pravoslavných teologů (Institut Sv. Sergeje) a tím rozpoutala debatu, která

trvá dosud. Kritici transsubstanciační teorie proti ní staví koncept nazývaný „enhypostasizace“: hmotné eucharistické živly nejsou „proměněny“, nýbrž hypostaticky spojeny s Logem, inkarnovaným Bohem – v analogii s tím, jak Bůh v Kristu přijal lidské tělo.

Těchto několik pohledů do obsažené knihy postačí, aby ve čtenáři vzbudilo chuť vzít ji do ruky sám. Její zvláštní předností je, že se ve většině příspěvků snaží uplatnit hlediska teologická před jinými – sociologickými, psychologickými apod. Bohoslužbu není podle mínění autorů a pořadatelů sborníku možno pochopit a interpretovat toliko z jejích antropologických parametrů.

Pavel Filipi